

De overdracht van Hong Kong van Groot-Brittannië aan China

Wat waren de effecten van de studentenprotesten op het Tiananmenplein op 4 juni 1989 in Peking op het onderhandelingsproces tussen Groot-Brittannië en China?

Naam: Rocky Horjus
Studentnummer: 3175146
Datum: 21 oktober 2010
Cursus: Onderzoeksseminar III, Opkomst Azië
Betreft: Afstudeerscriptie
Docent: Remco Raben

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Hoofdstuk 1: Groot-Brittannië en China leggen de overdracht van Hong Kong vast.....	4
Hoofdstuk 2: Het bloedbad op het Tiananmenplein in juni 1989 in Peking.....	6
Hoofdstuk 3: De reactie van de bevolking van Hong Kong.....	10
Hoofdstuk 4: Maatregelen om het vertrouwen in China te herstellen.....	12
Hoofdstuk 5: De reactie van de internationale gemeenschap.....	14
Hoofdstuk 6: China weigert elke vorm van samenwerking en wordt vijandig.....	16
Hoofdstuk 7: China's vijandigheid neemt concrete vormen aan; de Port and Airport Development Strategy.....	18
Hoofdstuk 8: De economische belangen van Hong Kong staan op het spel.....	20
Conclusie.....	22
Literatuurlijst.....	24

Inleiding

Op 1 juli 1997 droeg Groot-Brittannië Hong Kong over aan China. 155 jaar tevoren hadden de Britten tijdens de Opiumoorlog de Chinezen gedwongen Hong Kong af te staan. Later werden er nog andere territoria op het vasteland aan toegevoegd, waaronder Kowloon en de 'New Territories.' Het neerhalen van de Britse vlag in 1997 zou men zonder twijfel kunnen opvatten als de ontmanteling van het laatste grote bolwerk van het Britse imperialisme. Daarentegen, het hijsen van de rode vlag met vijf gouden sterren, de Chinese vlag, kan gezien worden als het einde van China's eeuw van vernedering en tevens China's groeiende rol als grootmacht in Oost-Azië.

Hong Kong heeft jarenlang de rol op zich genomen als veilige haven voor vluchtelingen die het communisme en daarmee gepaard gaande politieke onderdrukking en economische ontberingen op het Chinese vasteland onder leiding van Mao Zedong probeerden te ontvluchten. Het werd het grootste financiële centrum van het Aziatische vasteland, dat miljarden dollars aan buitenlandse investeringen vanuit Europa, Japan en de Verenigde Staten aantrok. Een verbazingwekkend hoog percentage wereldhandel verliep via de haven van Hong Kong. Bovendien werd het bekend om zijn voortreffelijke restaurants en tax-free winkels die veel toeristen lokten.

Vrijwel iedereen is bekend met de studentendemonstraties in Peking in 1989 na het overlijden van Hu Yaobang, maar minder bekend (en onderbelicht) is echter wat voor invloed deze ontwikkeling heeft gehad op de overdrachtsperiode van Hong Kong aan China. Deze scriptie gaat over de overdrachtsperiode van Hong Kong aan China tussen 1984 en 1997 en in het bijzonder over de effecten van de onderdrukking van de studentenopstand op het Tiananmenplein in 1989. Met name de sociale, politiek-bestuurlijke en economische gevolgen van het Tiananmen incident voor de overdracht van Hong Kong komen in deze scriptie aan bod. Hoe stond het met het publieke vertrouwen van de bevolking van Hong Kong in China na 1989? Tevens zou men zich af kunnen vragen of het opstellen van de Basic Law in 1990, waarin vastgelegd werd dat de grondwet van Hong Kong gedurende vijftig jaar onveranderd zou blijven, een significante invloed heeft gehad op de onderhandelingen. Direct na het incident in Peking was het onzeker tot in hoeverre het anticommunistisch sentiment in Hong Kong de kop ingedrukt zou worden door China. Waren de mensenrechten in Hong Kong na 1989 in het geding en kon dit als een goede indicatie dienen hoe het met de rechten gesteld zou zijn na 1997? Duidelijk zal worden dat er een speciaal mensenrechtenverdrag tot stand kwam om de rechten na 1997 te kunnen waarborgen.

Tevens zal belicht worden wat het groeiende wantrouwen tussen China en Groot-Brittannië tot gevolg had voor de uitvoering van het grootschalige project Port and Airport Development Strategy in Hong Kong. Aangezien de Chinese leider Deng Xiaoping in 1989 goede betrekkingen met andere landen niet als noodzakelijke vereiste zag voor de economische groei van China, wordt antwoord gegeven op de vraag of een internationaal georiënteerde stad als Hong Kong zijn vrije handelsstatus na 1997 kon behouden en wat voor rol de economische belangen van Hong Kong voor China hebben gespeeld tijdens het onderhandelingsproces. Ook komt aan bod wat de gevolgen waren voor de (democratische) bestuurlijke structuur van Hong Kong en tot in hoeverre het Tiananmen incident invloed heeft gehad op de uitslag van de eerste directe verkiezingen in Hong Kong in 1991. Men zou zich af kunnen vragen of Hong Kong, zoals wij het nu kennen, in dergelijke mate autonoom en democratisch was geweest, indien deze gebeurtenis zich niet had voorgedaan.

In veel literatuur over China en Hong Kong ontbreekt de koppeling tussen de overdrachtsperiode en het bloedbad op het Tiananmenplein, wat een groot gemis is voor nieuwsgierige historici en andere geïnteresseerden. Dit is op zijn minst opmerkelijk te noemen wanneer men bedenkt dat elk jaar honderden inwoners van Hong Kong een stille tocht houden om de bloedige neerslag van de studentenopstand te herdenken. Hopelijk vormt deze scriptie een interessante aanvulling op de bestaande literatuur.

Vanzelfsprekend had deze scriptie niet tot stand kunnen komen zonder het raadplegen van de werken van een aantal zeer vooraanstaande auteurs waarvan enkele wél de koppeling tussen de overdrachtsperiode en het Tiananmen incident maken. Met name het boek *A Modern History of Hong Kong* van Steve Tsang bleek uitermate bruikbaar. Tsang is gespecialiseerd in China's politieke betrekkingen met voornamelijk Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Ook heeft hij veel geschreven over de politieke ontwikkelingen tussen China, Taiwan en Hong Kong. *The Changing Face of China, From Mao to Market* van John Gittings diende eveneens als een zeer nuttig naslagwerk. Gittings is hoogleraar aan de Universiteit van Westminster en is gespecialiseerd in China en Oost Azië. Waar Tsang duidelijk verbanden legt tussen gebeurtenissen in Hong Kong en China, belicht Gittings de overdrachtsperiode met name vanuit Chinees oogpunt.

Jonathan D. Spence is een Britse historicus die zich met name richt op het moderne China in relatie tot het Westen. Zijn boek, *the Search for Modern China*, beperkt zich grotendeels tot het rijke verleden van China, wat teruggaat tot de late Ming dynastie. In tegenstelling tot het leiderschap in Hong Kong wordt het bewind van Deng Xiaoping hierin uitvoerig beschreven. Anders dan Spence richten Warren I. Cohen en Li Zhao zich in hun

boek *Hong Kong Under Chinese Rule* hoofdzakelijk op de toekomst van Hong Kong. Zij besteden, meer dan Steve Tsang, uitgebreid aandacht aan de economische en politieke gevolgen van de overdracht aan China.

Groot-Brittannië en China leggen de overdracht van Hong Kong vast

---

De Joint Declaration

Op 26 september 1984 ondertekenden de Britse ambassadeur Evans en de Chinese ambassadeur Zhou Nan een overeenkomst, de zogenaamde Sino-British Joint Declaration. Tezamen met drie bijlagen, vormde het een bindende internationale overeenkomst, die vastgelegd werd binnen de Verenigde Naties. De Joint Declaration werd op 19 december formeel ondertekend door de premiers Margaret Thatcher en Zhao Ziyang. Na ratificatie in mei 1985, werd de overeenkomst in de praktijk gebracht, wat tevens het begin van de transitieperiode betekende.

In de Joint Declaration waren Groot-Brittannië en China overeengekomen dat Hong Kong in zijn geheel overgeleverd zou worden aan China. Groot-Brittannië zou tijdens de overdrachtsperiode verantwoordelijk zijn voor het bestuur van Hong Kong en ervoor zorgen dat Hong Kong zijn economisch succes en sociale stabiliteit zou behouden, waaraan China zijn medewerking zou verlenen. In het verdrag was tevens vastgelegd dat Hong Kong na de overdracht aan China een grote mate van autonomie zou krijgen, behalve op buitenlands en militair gebied. Hong Kong zou een speciale status krijgen, de zogenaamde Hong Kong Special Administrative Region (SAR). Deze regio zou na 1997 direct onder het gezag van Peking komen. De meeste wetten die op het moment van overdracht binnen Hong Kong golden, zouden onveranderd blijven. Het bestuur zou overgelaten worden aan de leiders van Hong Kong. De gouverneur zou weliswaar door de Chinese overheid aangesteld worden, maar op basis van de resultaten van lokale verkiezingen. Hooggeplaatste bestuurders zouden door de gouverneur uitgekozen worden, die de goedkeuring van de Chinese overheid diende te hebben. Buitenlandse arbeiders die in de publieke sector of in het politiekorps werkzaam waren mochten hun baan behouden. Dit zou, volgens Peking, het sociale en economische systeem, alsmede de levensstijl in stand houden. De vrijheid van meningsuiting, persvrijheid, het recht om te staken, onderwijsvrijheid, vrijheid van religieuze overtuiging en het recht om vrij te reizen zouden volgens China door het in stand houden van bestaande wetten niet

aangetast worden. Ook private ondernemingen en buitenlandse investeringen zouden door deze wetten beschermd blijven.

Hong Kong zou, door zijn speciale status, een vrije handelszone blijven. Het zou zijn positie als internationaal financieel centrum en zijn vrije kapitaalhandel in buitenlands geld behouden. Hong Kong zou niet belast worden met Chinese belastingen en het werd geheel vrij gelaten om culturele en economische relaties aan te gaan met andere landen, zoals Groot-Brittannië. Het zou tevens verantwoordelijk blijven om visa te verstrekken en de publieke orde binnen de grenzen te handhaven.

De Joint Declaration kan beschouwd worden als een soort blauwdruk hoe Hong Kong na 1997 zou dienen te functioneren. Ondanks dat er onzekerheid over bestond onder de bevolking van Hong Kong, werd het verdrag door een breed publiek geaccepteerd, zolang de uitvoering ervan eerlijk en open zou verlopen. Volgens Tsang hing de uitvoering van de Joint Declaration met name af van China's *goodwill*. Hoewel Tsang niet gelooft dat de toenmalige leiders van China het verdrag in 1984 als waardeloos zouden bestempelen, ziet hij wel een verschil in interpretatie ervan tussen Groot-Brittannië en China. China had volgens hem geen benul van het succes van Hong Kong, en wist niet waartoe het zich had gebonden toen het verklaarde dat Hong Kong onveranderd zou blijven voor de komende vijftig jaar. Na maanden van spanning en onzekerheid over de inhoud van het verdrag onder de inwoners van Hong Kong, werd in de herfst van 1984 de inhoud bekend gemaakt. De bevolking van Hong Kong reageerde opgelucht. Hoewel een deel van de inwoners hun twijfels behielden, accepteerden volgens Tsang de meeste mensen de inhoud. Deze reactie is niet verwonderlijk, gezien het feit dat er anders geen enkel verdrag zou zijn wat hun rechten zou waarborgen. Het communistische regime in China was immers onveranderd gebleven, waarvan de uitvoering van het verdrag sterk afhankelijk was. Volgens Tsang wilden de inwoners van Hong Kong vooruit kijken en een prachtige toekomst tegemoet zien, waardoor twijfels enigszins terzijde werden geschoven. Aan het eind van september 1984 keken de meeste inwoners moedig naar een rooskleurige toekomst, op basis van de Joint Declaration.¹

De Basic Law

Alle afspraken tussen China en Hong Kong, welke vastgelegd waren in de Joint Declaration, werden tevens door China en Hong Kong in 1990 in de grondwet van Hong Kong, de Basic Law, geïmplementeerd. Om enig vertrouwen te winnen, had China besloten de Basic Law op

---

¹ Steve Tsang, *A Modern History of Hong Kong* (Londen 2004) 36, 227, 228, 247-254

te laten stellen door een geselecteerde groep mensen, the Basic Law Drafting Committee (BLDC), dat gedeeltelijk bestond uit inwoners van Hong Kong en dat op 1 juli 1985 59 leden telde. De groep werd nauwkeurig samengesteld, doordat het aantal leden uit Hong Kong enerzijds in voldoende mate representatief zou moeten zijn voor Hong Kong en een democratische lading aan het comité zou geven, maar anderzijds niet dermate groot mocht zijn dat het de plannen van China zou kunnen verwerpen.

De grondwet had een geldigheidsduur van vijftig jaar, en zou binnen deze periode onveranderd van kracht blijven. Hoewel de Joint Declaration een belangrijk internationaal verdrag was om de rechten van de inwoners van Hong Kong te waarborgen, had de uitvoering ervan niet plaats kunnen vinden zonder de Basic Law. Voor Hong Kong was de Basic Law erg belangrijk, aangezien hieruit de oprechtheid van China zou blijken. Ook kon het een indicatie geven tot in hoeverre het politieke systeem van Hong Kong onveranderd zou blijven voor vijftig jaar. Ook voor China was het van belang, aangezien dit een kans was om duidelijk de grenzen te stellen tot in hoeverre Hong Kong zijn autonomie zou behouden na de overdracht. China was zich uitermate bewust van het feit dat in Hong Kong tijdens het midden van de jaren tachtig grote onzekerheid heerste over China's oprechtheid en dat China een lange weg te gaan had om twijfels bij de inwoners weg te nemen.

Het bloedbad op het Tiananmenplein in juni 1989 in Peking

Aanleiding voor het anticommunistisch sentiment onder de Chinese bevolking

Volgens Gittings had Mao's droom om de weg naar socialisme te realiseren een desastreus moment bereikt tijdens de Culturele Revolutie van 1966 tot 1976. Tezamen met de dood van Mao dreigde ook het socialisme uit te sterven.² Belangrijke beleidsacties om het socialiseringsproces te versnellen kwamen aan het licht tijdens de jaren tachtig. Met name de redenen voor het stichten van communes op het platteland werd duidelijk. Tijdens de Great Leap Forward, dat zich tussen 1958 en 1961 voltrok, was Mao ervan overtuigd dat China's boeren klaar waren voor collectieve productie. Op het moment dat de deur naar het Westen steeds verder open ging tijdens de jaren tachtig en de Chinese samenleving steeds meer divers werd, ontstonden er serieuze problemen tussen mensen die de Maoïstische visie aanhingen en diegenen die een Westers georiënteerde koers wilden varen. In vele opzichten was China al

---

² John Gittings, The Changing Face of China (New York 2005) 2, 246-248

aan verandering onderhevig, maar de grote lijnen van zijn nieuwe gestalte waren nog erg onduidelijk.

Aan het einde van de jaren tachtig traden de meeste oude revolutionaire leiders af. De nieuwe leiders werden geconfronteerd met een onverenigbaar China. Volgens Spence waren zij echter niet in staat om de grote tegenstellingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen in China op te lossen.³ Gebieden die gekenmerkt werden door extreme rijkdom en waar de nieuwste technologieën voor handen waren lagen vaak naast extreem arme gebieden waar mensen in zeer primitieve omstandigheden moesten zien te overleven. De bevolking riep de Chinese regering op tot het doorvoeren van economische hervormingen en meer openheid in zijn besluitvorming, maar de Communistische Partij weigerde aan alle eisen te voldoen. Bovendien was China 'doordrenkt' met financiële corruptie, wat een groot gedeelte van de Chinese bevolking gefrustreerd naast de zijlijn plaatste.

De combinatie van onduidelijkheden over de toekomst van China en de daaruit voortvloeiende spanningen leidde uiteindelijk tot een explosief hoogtepunt aan het einde van de jaren tachtig, wat resulteerde in de protesten op het Tiananmenplein in 1989. Het verschil met de eerdere anticommunistische demonstraties was echter dat de confrontaties in intensiteit toenamen wat tot dusver voor China ongekend was. In mei 1989 verzamelden meer dan 1 miljoen gefrustreerde Chinezen van alle lagen van de maatschappij zich op het Tiananmenplein in Peking. Zij eisten nu nogmaals meer openheid van het Chinese overheidsbeleid om de democratie in het land te bevorderen. Ook aan de grootschalige corruptie dat de gehele samenleving had geraakt moest een einde komen. De demonstraties waren zelfs van een dergelijk grote schaal dat het bezoek van de leider van de Sovjet-Unie aan China totaal overschaduwde werd. Het bezoek was niet zonder reden. De besprekingen tussen de leiders van de Sovjet-Unie en China had een einde gemaakt aan 33 jaar spanning tussen de beide naties. De Chinese bevolking had echter zijn aandacht gevestigd op de binnenlandse problematiek. De demonstranten waren vastbesloten hun eisen kracht bij te zetten door massaal in hongerstaking te gaan.

De studenten die zich als leiders van de demonstranten hadden geprofileerd werden tijdens de demonstraties in 1989 ineens geconfronteerd met een enorme massa mensen op het grootste plein ter wereld. In mei 1989 verzochten zij hun kameraden te stoppen met de hongerstaking en terug te keren naar hun campussen. De studentenleiders riepen op om nogmaals op vreedzame wijze een dialoog met de overheid af te dwingen zonder in

---

³ Jonathan D. Spence, *The Search for Modern China* (New York 1990) 624, 744, 745

hongerstaking te gaan. Nadat de overgrote meerderheid van de studenten die in Peking studeerden gehoor gaf aan dit verzoek, nam onverwachts een andere groep Chinezen hun plaats in. Het waren met name mensen uit andere steden die naar Peking kwamen om te demonstreren. De nieuwe sprekers betoogden dat terugtrekking een daad van verraad van hun principes zou betekenen. De Chinese overheid zou volgens de nieuwe leiders nooit in dialoog met hen gaan, tenzij de studenten door hun massale aanwezigheid op straat een grote druk op de overheid zouden uitoefenen.

De Chinese overheid reageerde op de gebeurtenissen door te dreigen met het inzetten van de krijgsmacht. In juni 1989 besloot China daad bij het woord te voegen en zwaar bewapende troepen met tanks naar het Tiananmenplein in Peking te sturen. Het daarop volgende bloedbad schokte zowel China als de gehele wereld. Het markeerde tevens de enorme kloof dat ontstaan was tussen diegenen die pluralisme en vrijheid van meningsuiting in het Chinese leven voorstonden en diegenen die de macht via de gangbare kanalen van de Communistische Partij wilden laten verlopen. China's toekomst zag er volgens Gittings niet rooskleurig uit, tenzij de leiders op een meer constructieve manier aan de eisen van de bevolking tegemoet zouden komen. Indien dwang en intimidatie het enige antwoord van de Chinese overheid zou zijn, zou de cirkel van spanning en onderdrukking nooit doorbroken kunnen worden.²

De studentendemonstratie op het Tiananmenplein loopt uit de hand

In de late nacht van 3 juni 1989 sloeg het Chinese leger toe. De soldaten waren dit keer, in tegenstelling tot alle voorgaande demonstraties, niet onervaren en slecht bewapend. Deze soldaten waren onderdeel van sterke, zwaar bewapende troepen die erg loyaal aan Deng Xiaoping waren. Ondersteund met zware tanks en voldoende munitie wisten zij door de barricades heen te breken. Studenten in de voorlinie en mensen die de soldaten probeerden tegen te houden werden door tanks overreden. Vanuit alle straten doemden tanks op en met machinegeweren schoten de soldaten willekeurig op de menigte studenten. In de ochtend van 4 juni werden alle toegangswegen tot het Tiananmenplein geblokkeerd en alle verlichting gedoofd. De meeste studenten besloten het plein te verlaten. Vanaf dat moment brak er een macabere en angstaanjagende chaos in Peking uit. Studenten en andere burgers op zowel het plein als in de omliggende straten werden zonder directe aanleiding doodgeschoten. Er klonken echo's van gegil door de nacht. Ziekenhuizen werden overspoeld met gewonden, maar het ziekenhuispersoneel mocht door de Chinese soldaten in veel gevallen geen hulp verlenen. Verspreid over de hele stad lagen dode mensen op straat. De Chinese regering

verbod buitenlandse fotografen foto's van het bloedbad te maken en interviews met de slachtoffers te houden. Alle communicatieverbindingen via satellieten naar het buitenland werden verbroken. Na afloop van het legeroptreden bedankten Li Peng en Deng Xiaoping openlijk het leger voor het 'opruimen' van het plein en spraken vol lof over hun moed.

De Communistische Partij lanceerde na het bloedbad een grootschalige propagandacampagne op de radio en televisie in China waarin de studenten werd verweten antirevolutionairen en *hooligans* te zijn. De Partij kondigde een grootschalige zoektocht aan naar de studentenleiders en hun aanhangers. Duizenden studenten en arbeiders werden gearresteerd, verhoord en uiteindelijk met zoveel mogelijk publiciteit geëxecuteerd. Wat het Chinese leger in 1989 had verslagen op het plein was volgens Deng Xiaoping niets minder dan "antirevolutionaire rebellentroepen."³ Bovendien waren de rebellentroepen volgens Deng door zowel het internationale als nationale anticommunistisch klimaat gevoed, waardoor een grote opstand zoals op het Tiananmenplein niet voorkomen had kunnen worden. Volgens Deng waren diegenen die de Chinese regering ten val wilden brengen het uitschot van de maatschappij met als doel een Chinese republiek te stichten dat geheel afhankelijk van het Westen zou zijn.

Volgens Spence maakte Deng echter niet duidelijk wie hij precies bedoelde met 'het uitschot,' maar zij dienden volgens de Chinese leider onderscheiden te worden van 'de massa,' 'de jonge studenten,' en de 'toeschouwers.'³ Ook benadrukte Deng dat elke vorm van verzet tegen het Marxisme, Leninisme en Mao Zedong's uitgangspunten hevig de kop in gedrukt moest worden. Tevens zou elke poging om het Westerse liberale systeem in China aan terrein te laten winnen zwaar gestraft worden. De Communistische visie mocht in geen enkel geval in het geding komen. Met het behoud van het communistische gedachtegoed bedoelde Deng niet te zeggen dat China geheel terug moest gaan in de tijd. Zijn uitgangspunt was juist de toename van de economische groei te bevorderen door meer spoorwegen, meer schepen en meer wegen te laten bouwen. Ook diende er meer staal en elektriciteit gefabriceerd te worden. Zijn doel was het bruto nationaal product binnen een periode van twaalf jaar te laten verdubbelen en in de volgende vijftig jaar twee procent economische groei te bewerkstelligen, zodat China een tamelijk ontwikkeld land zou zijn in 2050.

Het militaire optreden op 3 en 4 juni 1989 in Peking kwam volgens Deng voort uit een groot ideologisch gedachtegoed. Volgens hem stond "China aan de vooravond van een grote strijd."³ De strijd ging tussen het socialisme aan de ene kant en de krachten van de burgerlijke liberalisatie en spirituele vervuiling aan de andere kant. Deng riep de Chinese bevolking op om terug te gaan naar een samenleving waarin simpele normen en waarden en het sober leven

centraal stonden, maar waarin ook het belang van goed ondernemerschap door burgers erkent zou worden. Alleen op deze wijze kon de Communistische Partij zijn doel van hervorming en openheid bereiken zonder al teveel kwaadaardige invloeden vanuit het Westen. Volgens Spence zag Deng, ondanks zijn grote woorden, wel degelijk in dat de Communistische Partij in een crisis verkeerde. Deng zou na zijn dood geen saamhorig China na kunnen laten waarbij de natie vol zelfvertrouwen een hervormende economie tegemoet zou zien.³ Volgens Deng en zijn partijgenoten kon de economische groei van China geheel afzonderlijk van de complexe sociale en culturele problemen onder de Chinese bevolking bereikt worden, waarbij China vrijwel geen contacten met de moderne wereld zou hebben. Volgens Spence zou China door dit beleid toch min of meer in een negentiende eeuwse situatie belanden.¹ Alle Communistische doelstellingen dienden volgens Deng op geheel eigen kracht bereikt te worden waarbij niets van de ‘zuivere’ ideologische standpunten verloren zou gaan. Democratische idealen waren volgens het Chinese gezag irrelevant voor China’s behoeften.

De reactie van de bevolking van Hong Kong

Om de reacties van de inwoners van Hong Kong naar aanleiding van het bloedbad in Peking te kunnen begrijpen, moeten deze in de context van een veranderd gevoel van identiteit gezien worden. Dit gevoel houdt verband met de manier waarop de bevolking gevolgen voor Hong Kong voorzag. Nadat de vreedzame studentenopstand in Peking uitliep in een tragedie, werd de bevolking van Hong Kong opnieuw geconfronteerd met de vraag wie zij daadwerkelijk waren en hoe de toekomst er voor hen uitzag. Dit proces van zelfreflectie vond voor het eerst op grote schaal plaats na het tot stand komen van de British Nationality Act in 1982. Veel mensen hadden het gevoel dat zij geen andere keuze hadden dan zich te identificeren met China. Er ontstond een tweezijdige identiteit, zij behoorden immers tot zowel Hong Kong als China. Ook toen de Joint Declaration werd ondertekend in 1997 kwamen deze gevoelens naar boven. Alle mensen met Chinese afkomst zouden automatisch de Chinese nationaliteit krijgen.

Het gebrek aan zekerheid over hun identiteit had belangrijke gevolgen. Enerzijds wilden zij, als inwoner van Hong Kong, hun eigen manier van leven behouden onder het *one country, two systems* concept. Dit zou inhouden dat zowel Hong Kong als China zich niet met elkaars zaken zouden bemoeien. Anderzijds gaf het idee dat zij ook Chinees waren hun het gevoel dat ze een stem hadden in de toekomst van China. Volgens Tsang hadden maar weinig

mensen het besef dat hun gevoel tegenstrijdig was. Enerzijds wilde de bevolking van Hong Kong zich kunnen bemoeien met de politieke besluitvorming van het Chinese vasteland, maar anderzijds eisten zij dat China zich niet met de interne zaken van Hong Kong zou bemoeien.¹

Het tegenstrijdige gevoel had echter ook een positief effect, namelijk dat de transitie voor het merendeel van de bevolking aanvankelijk vrij gemakkelijk verliep. De inwoners van Hong Kong wilden een steeds groter wordende rol vervullen in de Chinese democratische beweging. Zij gingen zich emotioneel verbonden voelen. Op het moment dat zij hun steun betuigden voor de studenten, voelden zij zich niet alleen staatsburger van Hong Kong, maar tevens van China. Het gaf hun het recht om veranderingen in China in 1989 te eisen. De sterke identificatie met de democratische beweging maakte de studenten als vanzelfsprekend tot hun kameraden. Volgens Tsang maakte het zien van het bloedbad op het Tiananmenplein op televisie de inwoners van Hong Kong net zo woedend als de inwoners van Peking zelf. Enerzijds voelde de bevolking van Hong Kong zich gefrustreerd dat ze niks konden doen om de studenten te helpen. Zij konden alleen met pijn in hun hart toekijken. Anderzijds waren ze opgelucht dat het wapperen van de *Union Flag* boven hun hoofd hen bescherming bood. Deze veiligheid en bescherming leidde volgens Tsang ertoe dat veel mensen last kregen van een zogenaamd ‘overlevings-schuldgevoel.’¹ Om het schuldgevoel tegen te gaan doneerden veel inwoners van Hong Kong bloed voor de slachtoffers en haalden zij hun geld van Chinese banken af. Ongeveer 1 miljoen inwoners gingen de straten op om te protesteren, wat grote gevolgen had voor de economie van Hong Kong. De aandelen zakten in één dag met 22% en veel kapitaal verdween naar het buitenland.

Hun emotionele verbondenheid en schuldgevoel verzwakte in grote mate hun vermogen de politieke ontwikkelingen vanuit neutraal perspectief te zien. De bevolking van Hong Kong vond het over het algemeen moeilijk te begrijpen dat steun aan de studenten in Peking als ondermijnd werd ervaren door de Chinese overheid, zolang het geen materiele steun betrof. Volgens Tsang had Hong Kong de beste kans om zijn oude systeem te behouden indien het het Communistisch bewind ervan zou kunnen overtuigen dat het zich in de toekomst niet met China’s interne zaken zou bemoeien.¹ Door de hevig oplopende emoties door het incident op het Tiananmenplein waren de meeste mensen in Hong Kong echter niet in staat in kalmte en helderheid een dergelijke afweging te maken. Het incident haalde het identiteitsprobleem van de bevolking van Hong Kong naar boven en verzwakte hun vertrouwen in de toekomst. Het *British House of Commons Foreign Affairs Committee* constateerde zelfs dat door de zichtbare ineenstorting van het publieke vertrouwen in China na het bloedbad, veel mensen eisten dat de Joint Declaration verscheurd zou worden en alle

onderhandelingen met China verbroken zouden worden.¹ Om de schaal van de crisis te verduidelijken, in publieke opiniepeilingen was 75 procent in januari 1989 optimistisch over de toekomst, waarna dit daalde tot 52 procent in september. 70 procent gaf zelfs aan geen vertrouwen erin te hebben dat China zich niet met het beleid van Hong Kong zou bemoeien na 1997.

Maatregelen om het vertrouwen in China te herstellen

De dreiging die uitging van de bevolking van Hong Kong om de Joint Declaration ongeldig te verklaren, heeft volgens Tsang er niet toe geleid dat China meer concessies deed om de vrede te bewaren.¹ Dit betekende echter niet dat er niks gedaan kon worden om een verdergaande crisis te voorkomen. De leiders van Hong Kong besloten in 1989 tot drie maatregelen over te gaan. De eerste en belangrijkste was dat de lokale bevolking de kans zou krijgen om uit Hong Kong te kunnen vertrekken, mocht de overdracht uitmonden in een totale ramp, het zogenaamde '*Armageddon scenario*.' De leiders van Hong Kong verzochten Groot-Brittannië om volledig burgerschap aan de 3,25 miljoen Britten in Hong Kong te verlenen, en de resterende 2,5 miljoen burgers aan een veilig onderkomen te helpen, waar ook ter wereld. Deze maatregel, waarbij mensen in geval van zware onderdrukking door China een uitweg zagen, moest ervoor zorgen dat het vertrouwen in de overdracht bij de burgers werd hersteld. Tevens werd op deze wijze de Chinese overheid ontmoedigd om een strikt communistisch beleid in Hong Kong te hanteren. Ondanks de kans dat door deze maatregel het vertrouwen van de inwoners van Hong Kong in China hersteld kon worden, werd het plan door de Britse overheid van de baan geveegd. Met name Norman Tebbit, een machtige politicus van Margaret Thatcher's regerende Conservatieve Partij was een zwaar tegenstander. Volgens Tsang kwam de overheid met een typisch Brits voorstel, namelijk om alleen de 50.000 Britten met de meest vooraanstaande posities in Hong Kong deze uitweg te bieden. Deze maatregel maakte des te meer duidelijk dat de Britse betrokkenheid met Hong Kong zijn grenzen kende.¹

De tweede maatregel, die de Britse regering overigens wel doorvoerde, was het versnellen van het democratisch proces in Hong Kong. Op dit vlak waren de belangen van Hong Kong immers niet in strijd met de belangen van Groot-Brittannië. De starre houding van China en het ontbreken van een duidelijk uitgedragen toekomstvisie van Hong Kong waren grote obstakels geweest om het democratiseringsproces na 1984 goed te laten verlopen. Deze

situatie veranderde echter na het incident op het Tiananmenplein. Het verlangen naar het behoud van democratie nam onder een groot gedeelte van de bevolking in korte tijd sterk toe. De twijfels die er waren omtrent democratie onder de bevolking verdwenen na 1989 vrijwel direct. De enorme uitbraak van publieke emoties dwongen de onofficiële leden van de *Legislative en Executive Councils* ertoe tot een hervorming te komen. De bevolking verlangde naar directe verkiezingen voor de helft van de leden van de *Legislative Council* in 1997 en alle leden van de *Council* in 2003. Ook verlangde de bevolking van Hong Kong dat de *Chief Executive* van Hong Kong democratisch, niet later dan 2003, gekozen kon worden.

Door het machtsblok dat nu door de inwoners van Hong Kong werd gevormd, hoopte de bevolking dat de Chinese overheid de Basic Law zou aanpassen om hun wensen erin te verwerken. Hoewel de bevolking van Hong Kong niet de bedoeling had China te dwarsbomen, werd dit echter wel zo opgevat door de Chinese leiders in Peking. De massale publieke vraag naar het waarborgen van democratie, wat bekrachtigd en aangemoedigd werd door de Britse media nog voordat Hong Kong aan China was overgedragen, deed Groot-Brittannië ertoe besluiten het onderwerp bespreekbaar te maken tijdens de onderhandelingen. Volgens Thatcher was het echter niet het juiste moment om dergelijke delicate kwesties te bespreken, waardoor zij besloot geen grote druk op China uit te oefenen. De Britse overheid werkte in dit stadium nog aan de basis. Elke kleine tegenstrijdigheid tussen Groot-Brittannië en China kon leiden tot een grote defensieve reactie van China, waardoor de Hong Kong Agreement in gevaar zou kunnen komen. De Britse overheid probeerde de beste deal in de wacht te slepen. Hoewel de Britten de Basic Law in het licht van de vernieuwde situatie wilde opstellen, stelde China zich onbuigzaam en zeer wantrouwend jegens Groot-Brittannië op. Ondanks de tweestrijd kwam er toch overeenstemming in februari 1990. De Britse regering besloot de direct gekozen zetels terug te brengen naar 18 in 1991. Als tegenprestatie ging China ermee akkoord dat het aantal direct gekozen zetels in Hong Kong weer toe zou nemen tot 20 zetels in 1997, 24 in 1999 en 30 in 2003. Het proces tot een snellere democratisering was in gang gezet.

De derde maatregel om het vertrouwen van de inwoners van Hong Kong in China te herstellen was het tot stand komen van een Bill of Rights op 8 juni 1991. Evenals de Joint Declaration moest de Bill of Rights de rechten en vrijheden van de burgers beschermen volgens de geldende wetgeving van Hong Kong. De enorme terugval van vertrouwen leidde ertoe dat alleen de Joint Declaration niet meer volstond, waardoor de Bill of Rights werd opgesteld volgens internationaal geldende regels op het gebied van de mensenrechten. Ondanks dat de Bill of Rights kwaadaardige bedoelingen van China niet had kunnen

tegenhouden, was het een welkom gebaar in een tijd dat het publieke vertrouwen in China hersteld moest worden.

Direct na de onderdrukking van de studentenopstand in 1989 deed ook China er alles aan om het vertrouwen van de bevolking van Hong Kong in de Chinese overheid te herstellen en een verdere crisis te voorkomen. Dit gebeurde niet vanuit de gedachte dat de burgers er recht op hadden, maar uit puur eigenbelang van de Communistische Partij. In een toespraak van directeur Ji Pengfei van de Hong Kong en Macau Affairs Office benadrukte hij dat het *one country, two systems* beleid niet zou veranderen. Ondanks deze toezegging maakte de regering van China er geen geheim van dat het woedend was over de steun van Hong Kong aan de studenten. Pengfei herinnerde de inwoners van Hong Kong eraan dat hun protestacties in strijd waren met de wetgeving van China en dat door deze protesten olie op het vuur was gegooid. Hoewel de Chinese leiders dachten dat vrijwel de gehele bevolking van Hong Kong erop uit was China dwars te zitten, werd slechts een klein deel van de opstandelingen aangeklaagd. Hong Kong was, volgens Tsang, nog steeds ‘de gans die de gouden eieren voor China legde.’¹

De reactie van de internationale gemeenschap

Niet alleen in Peking vonden er na juni 1989 grote verschuivingen plaats. China's economische en politieke betrekkingen met andere landen kwamen door de gebeurtenissen in 1989 op het spel te staan. Volgens Cohen en Zhao nam de internationale gemeenschap steeds meer aan dat China niet gevoelig was voor de wens van Hong Kong om zijn democratie en politieke vrijheden te behouden nadat het door China overgenomen zou worden in 1997.⁴

Volgens Spence waren veel buitenlandse regeringen wel zeer geschokt door de gebeurtenissen, maar wisten zij niet direct hoe te handelen.³ De meeste landen uitten hun woede door hun landgenoten de opdracht te geven te vertrekken uit China. Tevens legden veel landen economische sancties aan China op en dreigde de Verenigde Naties om China uit vele samenwerkende bestuursorganen te zetten. Toch besloten de meeste landen om de diplomatieke banden met China niet te verbreken, ook al werden hun gebouwen in China door het Chinese leger met automatische geweren beschoten.

---

⁴ Warren I. Cohen en Li Zhao, Hong Kong Under Chinese Rule, the Economic and Political Implications of Reversion (Cambridge, 1997) 7, 41, 72-77

Frankrijk riep de woede van China over zich heen toen het besloot in september 1989 de Chinese democratische beweging, Front for Democracy, financieel te steunen. De Front for Democracy had als doel alle verbannen democratische bewegingen in het buitenland te verenigen om gezamenlijk een machtsblok tegen China te vormen. Door het rekruteren van met name studenten en zakenmensen was de organisatie erop gericht het Chinese regime ten val te brengen. De Westerse dreiging om economische sancties aan China op te leggen, waaronder het stopzetten van de verkoop van militaire goederen en het verschaffen van leningen, was niet van lange duur. De meeste Westerse landen hielden immers graag een voet tussen de deur bij China. Toch wordt, volgens Gittings, de totale daling van buitenlandse investeringen in China in 1989 geschat op één tot twee miljard dollar en de inkomsten van toerisme op minimaal één miljard dollar.²

De Chinese kustprovincies hadden er alle belang bij dat China niet zou worden geboycot door andere landen. De situatie in deze provincies werd na juni 1989 erg gecompliceerd. Geen enkele provinciale leider sprak letterlijk zijn afkeer uit over het bloedbad en de onderdrukking in Peking, maar vele leiders besloten hun grondgebied af te schermten tegen gewelddadige acties van China. Met name de kustprovincies waren bang voor vergeldingsacties, daar het voor deze gebieden van groot belang was dat de internationale handel met het buitenland ongestoord door kon gaan. Zij waren immers afhankelijk van andere landen en een internationale boycot van China zou ongetwijfeld desastreuze gevolgen voor de kustgebieden hebben. Een goede verstandhouding met het buitenland was voor deze gebieden van cruciaal belang.

China's houding ten opzichte van het Westen verharde steeds meer, in tegenstelling tot veel Oost-Europese landen waar de democratische bewegingen aan het einde van de jaren tachtig gestaag aan terrein wonnen. Het communistische regime van Oost-Duitsland, dat een van de weinige overheden was dat zijn steun aan China uitsprak na de opstanden in 1989, keerde zich nu tegen China. Oost-Duitsland kon zich niet vinden in het ideaal van China om de Chinese democratische beweging met geweld uit te bannen. Op 9 november 1989 werd de Berlijnse Muur afgebroken. Op exact dezelfde dag, 9 november, besloot Deng Xiaoping af te treden als politiek leider en gaf zijn functie over aan zijn opvolger Jiang Zemin, de voormalig voorzitter van de Party's Military Committee. Het pro-westers sentiment in de Sovjet-Unie en Oost-Europa was volgens Zemin maar van korte duur. China's socialistisch beleid zou volgens hem op lange termijn zegevieren.

China weigert elke vorm van samenwerking en wordt vijandig

China was zeer verbitterd om het feit dat Groot-Brittannië het eerste land was dat na de opstand in Peking sancties oplegde, wat in China's overtuiging een puur binnenlandse aangelegenheid was. De Chinese leiders weigerden te geloven dat Groot-Brittannië Hong Kong niet had gebruikt om het beleid van China te ontwrichten en konden zich de gevoelens van de inwoners van Hong Kong niet indenken. Als reactie besloot Deng Xiaoping een hardere houding ten opzichte van Groot-Brittannië in te nemen, wat tot gevolg had dat het nog maar in beperkte mate zijn medewerking zou verlenen aan Britse initiatieven om het vertrouwen van de inwoners van Hong Kong in China te herstellen.

Naast deze hardere opstelling deden zich twee problemen voor waardoor de bereidheid van China om met Groot-Brittannië samen te werken afnam. Ten eerste, het goedkeuren van één van de drie voorstellen van Groot-Brittannië om het vertrouwen in Hong Kong te herstellen zou betekenen dat China toegaf dat de onderdrukking in Peking daadwerkelijk tot de angst in Hong Kong had geleid. Ten tweede, de macht van de Communistische Partij stond onder grote druk, doordat het communisme in Oost-Europa was gevallen in de winter van 1989-1990, waardoor de partij onzeker werd over zijn voortbestaan. Het enorme vertrouwen in de superioriteit van de partij voor 1989 had ervoor gezorgd dat China zich aanvankelijk flexibel opstelde ten opzichte van Hong Kong binnen bepaalde grenzen. Nu het zelfvertrouwen een grote deuk had opgelopen nam de flexibiliteit echter in sterke mate af en zou Hong Kong sindsdien met argwaan bekeken worden.

Na het militaire optreden op het Tiananmenplein waren de politieke leiders in Peking erop gebrand iedereen in Hong Kong die een gevaar kon vormen of disloyaal ten opzichte van China was tijdens de protestacties te vervolgen. De Chinese leiders maakten duidelijk dat zij niet zouden toestaan dat Hong Kong een 'grondgebied van ontwrichting' voor China zou worden. Zij besloten twee leden van de Basic Law Drafting Committee te verbannen, omdat zij verdacht werden van antirevolutionaire activiteiten tijdens de protesten in 1989. Toch meent Cohen dat China nooit duidelijk heeft gemaakt wat het precies verstond onder 'ontwrichtende acties.'⁴ De Communistische Partij begon zuiveringacties binnen communistische partijen in Hong Kong die door de vele protestacties waren gaan twijfelen aan de Chinese leiders. Tijdens deze zuiveringsacties, die in het geheim plaatsvonden, werd het hoofd van de Work Committee Xu Jiatur afgezet door zijn te 'softe' aanpak tijdens het Tiananmen incident. Ook zou hij te nauwe banden hebben onderhouden met de tegendraadse

Zhao Ziyang, de afgezette Partij Generaal Secretaris. Een andere belangrijke taak van China was het ontmantelen van de grootste organisatie in Hong Kong die de studenten had aangemoedigd, namelijk de Alliance in Support of the Patriotic and Democratic Movement in China, opgericht door Szeto Wah en Martin Lee. De Chinese regering vroeg de leiders van Hong Kong om de organisatie te verbieden, maar deze weigerden, daar er geen wettelijke basis was om een dergelijke actie uit te voeren. Na deze mislukte poging probeerde China aanhangers van de organisatie te intimideren en Szeto en Lee te isoleren door hen als 'ontwrichtende' leiders aan te duiden. De intimidatie had als tegengesteld effect dat veel mensen in Hong Kong zich achter de twee mannen en de organisatie schaarden. Op het moment dat het opstellen van de Basic Law werd hervat introduceerden de Chinese leiders nieuwe bepalingen hierin, waaronder een hoofdstuk van 'ondermijning.' Dit had als doel de bevoegdheden van China te vergroten in het tegengaan van ongewenste acties in Hong Kong nog voordat de Basic Law ondertekend zou worden.

Om het vertrouwen van de inwoners van Hong Kong in China enigszins te behouden besloot China Hong Kong niet harder te straffen voor zijn rol in het Tiananmen incident. Toch waren er meer problemen die van invloed waren op de betrekkingen tussen China en Hong Kong. De Britse maatregelen om het vertrouwen in de overdracht te herstellen brachten blijvende herinneringen teweeg van het Tiananmen incident bij zowel de bevolking van Hong Kong als China. China reageerde op de maatregelen veel defensiever dan ooit tevoren. Zo keurde China het Britse initiatief om 50.000 families in Hong Kong recht op asiel te verlenen in Groot-Brittannië sterk af, evenals de komst van een Bill of Rights. Als reactie op het defensieve antwoord van China probeerden Britse diplomaten de goede betrekkingen tussen Hong Kong en China te herstellen. David Wilson, die de gouverneurpost van Edward Youde in 1987 overnam, benadrukte in een van zijn eerste toespraken dat Hong Kong en China het wederzijdse vertrouwen terug moesten zien te winnen in het belang van het 'politieke experiment' dat in 1997 zou beginnen.

Ondanks de pogingen om op korte termijn het vertrouwen van de inwoners van Hong Kong in China te herstellen bleven de littekens te diep. Hun gevoelens werden voor het eerst definitief op de proef gesteld toen in september 1991 de eerste directe verkiezing plaatsvond. In plaats van dat de herinneringen aan het Tiananmenplein op de achtergrond verdwenen, werd het een van de meest belangrijke politieke agendapunten. Veel mensen in Hong Kong achtten het van belang hoe de kandidaten tegenover het Tiananmen incident stonden. Als gevolg werden alle kandidaten die enigszins sympathie voor China hadden geuit, tijdens de verkiezingen verslagen. De pro-democratische partijen wonnen op verpletterende wijze. Zij

sleepten maar liefst 58 procent van de stemmen in de wacht en wonnen 15 van de 18 zetels. Met name de organisatie United Democrats, dat Martin Lee en Szeto Wah hadden omgevormd tot een politieke partij in minder dan een jaar voor de verkiezingen, behaalde een grote overwinningszege. De partij won maar liefst 12 zetels. De boodschap dat de mensen in Hong Kong wilden uitdragen was duidelijk. Zij voelden zich nog steeds emotioneel verbonden met de protestanten op het Tiananmenplein. Er was zodanig gestemd, dat de betrekkingen tussen Hong Kong en China niet op korte termijn volledig hersteld konden worden. Hoewel zij hun antisympathie niet in publieke vorm hadden geuit, hadden zij dit indirect wel gedaan. Het Chinese leiderschap was er nog steeds van overtuigd dat democratische ontwikkelingen in Hong Kong niet in het voordeel van China zouden uitpakken. De grote verkiezingsnederlaag voor de pro-Chinese partijen had alle gewilligheid van China weggenomen om in te stemmen met Britse voorstellen om de democratie in Hong Kong na 1991 te versnellen.

China's vijandigheid neemt concrete vormen aan; de Port and Airport Development Strategy

---

Behalve de verkiezingsnederlaag voor de communistische partijen had het Tiananmen incident ook andere gevolgen voor de betrekkingen tussen Hong Kong en China. In oktober 1989 maakte gouverneur Wilson de plannen van Hong Kong bekend om een immens groot infrastructureel project te bouwen, namelijk de Port and Airport Development Strategy (PADS). Het gehele project moest in 2006 klaar zijn met de totale kosten van \$HK127 miljard, maar de eerste fase, waaronder het bouwen van een nieuwe luchthaven, zou in 1997 afgerond zijn. Wilson benadrukte dat dit project opgezet was met als doel de bevolking te laten zien dat de regering bereid was te investeren in Hong Kong na de vreselijke gebeurtenissen van dat jaar. Ongeacht wat de economische winst voor Hong Kong zou zijn, het project had als doel het publieke vertrouwen in de toekomst van Hong Kong weer op het oude niveau terug te krijgen.

Hoewel de Chinese leiders zich in eerste instantie niet keerden tegen het project, waren zij wel erg op hun hoede voor Britse intenties. Zowel het nieuwe vliegveld als de uitbreiding van de haven zouden niet lang voor het vertrek van de Britten in 1997 pas af zijn. De Chinezen konden de gedachtegang van de Britten niet volgen. De Chinese politieke leiders zagen PADS met evenveel wantrouwen tegemoet als dat Deng Xiaoping had toen de Joint

Declaration ondertekend zou worden in 1984. Deng dacht dat Groot-Brittannië zou samenzweren om zo Hong Kong's financiële middelen te gebruiken om *goodwill* van de lokale bevolking te kopen, en op deze wijze de rijkdom van Hong Kong naar Groot-Brittannië over zou laten vloeien.

Volgens Jiang Zemin, generaal secretaris van de Communistische Partij, was PADS een Brits complot om, zoals hij het noemde, “een sjiek etentje te organiseren waarvan de rekening door China kon worden betaald.”¹ Het valt volgens Tsang op zijn minst opmerkelijk te noemen dat Jiang de opvatting had dat de financiële middelen van Hong Kong China toebehoorden.¹ Op het moment dat Hong Kong toestemming gaf aan een Brits-Hong Kong's bedrijf om twee van de vier havens te bebouwen voor een nieuwe containeroverslag en niet aan Chinese bedrijven, zag China zijn vermoedens bevestigd worden. China twijfelde sindsdien des te meer aan de integriteit van Hong Kong. Gedreven door eigenbelang en de opvatting dat de imperialistische Britten geheime motieven hadden, besloot China PADS te blokkeren. Doordat het project zo grootschalig was en er veel geld geleend zou moeten worden, had het project geen kans van slagen gehad zonder de zege van China.

Toen het Chinese bewind op elke mogelijke wijze het project probeerde te dwarsbomen nam de crisis met Groot-Brittannië en Hong Kong een andere wending. China maakte duidelijk dat alles wat in het licht van de overdracht zou plaatsvinden in samenspraak diende te gebeuren. China dwong steeds meer macht af door te dreigen met een veto over steeds meer beleidsterreinen van Hong Kong, waaronder een aantal grote projecten indien deze implicaties zouden hebben voor China. Toegeven aan deze eisen zou betekenen dat de regering van Hong Kong min of meer lamgelegd zou worden. Om dat te voorkomen weigerden de leiders van Hong Kong hierin mee te gaan. Pas in juni 1991 was China bereid enige compromissen te sluiten om zo de opgelegde diplomatieke quarantaine door Westerse landen, naar aanleiding van het Tiananmen incident, open te breken. Met name de premier van China, Li Peng, die een slechte reputatie had opgebouwd door het incident, was erop gebrand een topconferentie te houden met de Britse premier in Peking. Indien Groot-Brittannië hiermee akkoord zou gaan was Li, en tevens de gehele Chinese regering, bereid een akkoord te sluiten over het nog te bouwen Hong Kong Airport. John Major, die de functie als premier van Groot-Brittannië een jaar eerder had aangenomen, besloot in 1991 naar Peking te komen om een overeenkomst met China over de nieuwe luchthaven te sluiten. Volgens Tsang was het duidelijk dat China tijdens de onderhandelingen over PADS een grotere zeggenschap had gekregen dan dat het voor 1989 had.¹

Het aftellen naar de overdracht van Hong Kong aan China ging een nieuwe fase in in 1992. Het jaar begon met de mededeling dat gouverneur Wilson zou aftreden na de Britse Algemene Verkiezing, wat in datzelfde jaar zou plaatsvinden maar waarvoor nog geen officiële datum was vastgesteld. Er was tot op heden nog niemand als opvolger benoemd. Een aantal maanden later trad ook Percy Cradock, de hoofdadviseur van premier Major af. Hoewel Cradock een langere termijn had gediend dan gebruikelijk, ging dit voorbij aan Major. Het aftreden van de twee kopstukken, zonder enige poging om hen aan te houden om de stabiliteit van Hong Kong tijdelijk te waarborgen, was volgens Tsang een duidelijk teken dat Major zich had neergelegd bij het feit dat Groot-Brittannië aan macht had ingeboet ten opzichte van China.¹

De economische belangen van Hong Kong staan op het spel

Na het Tiananmen incident in 1989 waren liberale en democratische politici in Hong Kong het erover eens dat een 'Hong Kong Model' het meeste succes in de zakenwereld van Hong Kong kon garanderen. Onder het Hong Kong Model wordt, volgens Tsang, verstaan dat een samenleving een liberale wetgeving kent en een grote mate van vrijheid heeft om zaken te doen. Deze vrijheid kent echter wel grenzen. Burgerlijke vrijheden en politieke rechten moeten door overheidsorganen gewaarborgd worden, die in de ogen van de burgers onafhankelijk en betrouwbaar zijn. Op deze wijze ontstaat er een publiek vertrouwen in de wettelijke en politieke structuur, wat kan leiden tot meer welvaart.¹

Het nastreven van het Hong Kong Model had, volgens de leider van de Democratische Partij Martin Lee en gouverneur Patten van Hong Kong, tot de minste weerstand vanuit de zakenwereld kunnen leiden op de overdracht. Volgens Lee en Patten zou er geen enkele zakenman te vinden zijn die niet de noodzaak zou inzien om in een vrije samenleving zaken te kunnen doen. Zo zijn mediavrijheid en vrijheid van informatie noodzakelijkheden voor goed economisch handelsverkeer. Deze voorwaarden moesten gewaarborgd kunnen worden door democratische en verantwoordelijk te houden instellingen. Niet alleen Lee en Patten deelden deze opvatting. Ook vanuit de zakenwereld in Hong Kong waren geluiden te horen die in deze richting wezen. Met name enkele door China verbannen bewindslieden van grote bedrijven verklaarden dat een verkiesbare en verantwoordelijke overheid een absolute noodzaak was om het financiële succes van Hong Kong te kunnen waarborgen. Na de studentenopstand in 1989

zag de zakenwereld het belang in van een wetgeving waarin zowel burgerlijke als economische rechten vastgelegd zouden zijn.

In de nasleep van het Tiananmen incident waren de leden van de Basic Law Consultative Committee erop gericht hervormingen door te voeren in de Basic Law om de macht van China te beperken. Volgens Cohen en Zhao kon dit plan gestalte krijgen door de gewenste doelstellingen van zowel Hong Kong als China nadrukkelijker te specificeren en internationale mensenrechten in de Basic Law te implementeren. Ook achtten de leden het van belang dat de bepalingen voor China op gelijke voet kwamen te staan als die voor Hong Kong, waardoor de wettelijk vastgelegde autonomie van Hong Kong gewaarborgd zou zijn.⁴

De Bill of Rights voor Hong Kong, wat aanvankelijk in januari 1990 door de leiders van Hong Kong gepubliceerd zou worden, liep enorme vertraging op door grote Chinese druk. Op het moment dat het uiteindelijk ondertekend werd in 1991 maakte China duidelijk dat de Bill of Rights China niet zou binden na 1997. Ook zou China zich vrij voelen om enkele of alle elementen van het verdrag te verwerpen na de overdracht. Mede door deze uitspraken groeide de angst en twijfel onder de bevolking van Hong Kong over het behoud van hun wettelijke systeem na de overdracht in 1997.

Volgens Cohen en Zhao waren er in Hong Kong al spanningen voordat de opstanden in 1989 uitbraken en de bevolking van Hong Kong zijn sympathie uitte voor de studenten.⁴ Fundamentele verschillen in opvatting over de inhoud van de Sino-British Declaration van 1984 tussen de bevolking van China en Hong Kong had tot gevolg dat beiden de politieke wetgeving en economische vrijheden op verschillende wijze interpreteerden. Ook bleken een aantal Chinese leiders, die zich met het beleid van Hong Kong bezighielden, niet bekwaam genoeg te zijn om de onstuimige internationale en lokale media in Hong Kong in bedwang te houden. De leiders in Peking leverden harde kritiek naar diegenen die openlijk bezwaar maakten tegen het Chinese beleid en de studentendemonstraties steunden.

Ondanks alle spanningen vóór 1989 was de overdracht van Hong Kong aan China volgens Cohen en Zhao onvermijdelijk. De meeste inwoners van Hong Kong hadden zich berust in de overdracht na een lange periode van twijfel. Afhankelijk van individuele belangen en ervaringen voelden de meeste mensen in Hong Kong zich beschermd door de vastgelegde wetgeving, waarin zowel hun burgerlijke en politieke vrijheden als het behoud van het economische systeem vastgelegd was.⁴ De noodzaak van China om de protesten in Peking, en de daaruit voortvloeiende democratiseringsbewegingen, hevig te onderdrukken was volgens Gittings het bewijs dat veertig jaar na de Culturele Revolutie de Communistische Partij van China zijn mandaat had verloren.²

Het Chinese regime had voor het bloedbad in Peking geen eenduidige verklaring gegeven, laat staan zijn verontschuldigingen aangeboden aan de Chinese bevolking. De kloof tussen het Chinese regime en de bevolking werd duidelijk bij de viering van de Revolutie veertig jaar later op 1 oktober 1989. Een zorgvuldig geselecteerd publiek aanschouwde de atletische dansvoorstellingen, waarbij de optredende mensen betaald moesten worden om überhaupt mee te doen. De bevolking werd door nerveuze soldaten en politiemensen op grote afstand van het Tiananmenplein en andere plaatsen waar vuurwerk werd afgestoken gehouden. Ook werd Peking verboden terrein voor mensen die vanuit verre gebieden naar de stad wilden reizen, behalve voor officiële zakenbezoeken. Er was een groot gat geslagen tussen de Chinese bevolking en zijn leiders, wat door de viering van de Revolutie duidelijk zichtbaar werd.

Conclusie

Het zal de lezer niet ontgaan zijn dat de onderhandelingen na 1989 tussen Groot-Brittannië en China omtrent de overdracht van Hong Kong een andere wending kregen. China keerde zich na 1989, zeker na het wegvallen van de communistische regimes in Oost-Europa, tegen samenwerking met Groot-Brittannië en Hong Kong, daar het bang was zijn macht te verliezen. Bovendien was de Chinese overheid er na de studentenopstand in Peking op gericht iedereen in Hong Kong die een gevaar kon vormen of niet loyaal ten opzichte van China was te vervolgen en anticommunistische organisaties in Hong Kong te ontmantelen. Het is dus niet verwonderlijk dat het vertrouwen van de bevolking van Hong Kong in China ernstige schade opliep door de militaire onderdrukking in Peking. De inwoners van Hong Kong twijfelden of de Chinese overheid het beleid van *one country, two systems* na het afschuwelijke incident nog wel kon garanderen en of dat nog steeds China's intentie was.

Naast het groeiende wantrouwen in China leidde de gebeurtenis in 1989 tot een identiteitscrisis onder de inwoners van Hong Kong. Enerzijds werden zij beschermd door de Britse vlag wat hun distantieerde van de Chinese bevolking op het vasteland, anderzijds waren zij Chinees en voelden zij een enorme sympathie voor de studenten. In allerlei verschillende vormen kwam deze sympathie tot uiting zoals het enorme aantal bloeddones aan de slachtoffers. Tijdens de eerste rechtstreekse verkiezingen in Hong Kong in 1991 wonnen de pro-democratische partijen aanzienlijk ten opzichte van de pro-Chinese partijen.

Hoewel China en Groot-Brittannië in een hevige strijd met elkaar verwickeld waren om de eigen belangen in Hong Kong veilig te stellen, lijkt het erop dat de gesloten verdragen tussen beide landen een uiterst stabiele basis vormden voor de samenwerking. De komst van de Basic Law in 1990 gaf China de mogelijkheid het vertrouwen van de bevolking van Hong Kong na 1989 te herwinnen. In de Basic Law werd door China en Groot-Brittannië vastgelegd dat het politieke systeem van Hong Kong de komende 50 jaar onveranderd zou blijven. Ook het vastleggen van de internationale mensenrechten in de Bill of Rights in 1991, kwam op een zeer gunstig moment in een tijdperk van wantrouwen in China.

Men zou zelfs kunnen concluderen dat de totstandkoming van de Basic Law en de Joint Declaration een mogelijke oorlog tussen Groot-Brittannië en China heeft kunnen voorkomen. Op een aantal cruciale momenten dat de spanningen uit de hand dreigden te lopen grepen met name Groot-Brittannië en Hong Kong terug naar de Basic Law en de Sino-British Joint Declaration. De Joint Declaration was immers formeel ondertekend door de premiers van Groot-Brittannië en China en vastgelegd binnen de Verenigde Naties. China en Groot-Brittannië kwamen in dit verdrag overeen dat Hong Kong zijn economische succes en sociale stabiliteit na de overdracht zou behouden, waaraan China zijn medewerking zou verlenen. Tevens was hierin vastgelegd dat Hong Kong een grote mate van autonomie zou krijgen, behalve op buitenlands en militair gebied. Daarnaast zouden de meeste wetten die op het moment van overdracht binnen Hong Kong golden onveranderd blijven en waren zij overeengekomen dat het bestuur van Hong Kong na de overdracht overgelaten zou worden aan de leiders van Hong Kong. Hoewel Groot-Brittannië en Hong Kong afhankelijk waren van China's *goodwill*, had schending van de Joint Declaration tot grote internationale kritiek op China kunnen leiden. Bovendien had China grote economische belangen bij het totstandkomen van een goed verlopende overdracht.

Wat betreft de toekomst van Hong Kong zijn Cohen en Zhao van mening dat China duidelijk de rol van Hong Kong in het internationale economische systeem wil behouden en dat de vooruitzichten op de korte termijn gunstig zijn. Wanneer men de lange termijn in ogenschouw neemt vrezen dezelfde auteurs echter dat China 'de gans die de gouden eieren legt' zal wurgen.⁴ Toch hebben, volgens Cohen en Zhao, de inwoners van Hong Kong in het verleden bewezen dat zij buitengewoon moeilijke situaties het hoofd kunnen bieden. De auteurs achten het van belang dat Hong Kong zijn democratische politieke systeem lang genoeg weet te behouden om China te laten zien hoe het werkt, zodat het liberale Hong Kong Model op den duur ook in China geïntroduceerd kan worden.

Literatuurlijst

Cohen, Warren I. en Li Zhao, Hong Kong Under Chinese Rule, the Economic and Political Implications of Reversion (Cambridge, 1997) 7, 41, 72-77

Gittings, John, The Changing Face of China (New York 2005) 2, 246-248

Spence, Jonathan D., The Search for Modern China (New York 1990) 624, 744, 745

Tsang, Steve, A Modern History of Hong Kong (Londen 2004) 36, 227, 228, 247-254